

УДК 811.161.2'243'27 : 070 : 654.19 : 004(075)

ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК МОДЕЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Оксана Тепла

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
кафедра української, англійської і латинської мов ім. М. О. Драй-Хмари,
вул. Героїв оборони, 15, 03041 м. Київ, Україна
тел: 0445278363
ел. пошта: totoxana071@bigmir.net*

Вікторія Хомич

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України „НАТГ”,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін,
вул. Шевченка, 10, 16600 м. Ніжин, Чернігівська обл.
тел. 046312 6578
ел. пошта: anasta10@ukr.net*

Розглянуто методичні аспекти створення національно орієнтованого підручника з української мови для іноземців.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовленнєва поведінка, комунікативний підручник.

Сучасний світ характеризується процесами глобалізації. Однією із сутнісних характеристик глобалізації є перетин життєвих смислів як окремих людей, так і цивілізацій. Саме в цивілізаційному вимірі особливого статусу набувають ті зміни, основою яких є міжкультурна комунікація, адже потреба народів у культурному порозумінні, прагнення пізнати духовний світ одне одного, динаміка і суперечливість соціального розвитку сприяють інтенсифікації комунікативних процесів, що набувають системного характеру. Поняття комунікації повинно сприйматися насамперед як діалог: у ньому беруть участь принаймні двоє людей, кожна комунікація соціально зумовлена. Тому питання міжкультурної комунікації тісно пов'язані з проблемами соціо- і прагмалінгвістики.

У міжкультурній комунікації глобалізація характеризується розширенням контактів між державними інститутами, соціальними групами й індивідами різних країн та культур, запозиченням культурних цінностей та зміною культурного середовища внаслідок міграцій [4].

У контексті нашого дослідження особливу значущість становлять праці психологів і психолінгвістів: Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, С. Л. Рубінштейна, що відображають психологічні питання управління комунікативно-пізнавальною діяльністю, без вирішення яких неможливе просування в пошуку ефективної педагогічної моделі навчання, спрямованого на формування міжкультурної комунікації в іноземних студентів.

Мета статті – висвітлити підходи до створення національно орієнтованого підручника, що відображає особливості міжкультурної комунікації.

Практика створення національно орієнтованих підручників з української мови як іноземної порушує перед сучасною методикою навчання питання щодо вдосконалення форм і способів урахування рідної мови і культури адресата підручника. Теоретичною базою для такого вдосконалення є лінгвокраїнознавча теорія слова, спрямована на виявлення специфіки української мови (культури) порівняно з іншими мовами (культурами) світу. Коли людина опиняється в іншому культурно-мовному середовищі, вона відчуває так званий „культурний шок” через недостатнє знання національних цінностей і законів спілкування носіїв інших культур і мов. Щоб уникнути таких непорозумінь, потрібно добре знати ту чи іншу культуру [1].

Формування нових підходів до укладання національно орієнтованих підручників здійснюється в руслі комунікативної спрямованості навчання, що передбачає найбільш повне відображення в підручнику природи спілкування, а також різноманіття форм його виявлення. У комунікативному підручнику через моделювання реальних ситуацій спілкування пропонуються справжні мовленнєві зразки, що відображають природний процес комунікації українською мовою в умовах сьогодення.

Вказані вище загальні методичні принципи застосовують не тільки до підручників загального типу, адресат яких багатонаціональний. Вони також поширюються і на підручники для чітко визначеного контингенту студентів. Одним із різновидів такого підручника є національно орієнтований підручник, у якому береться до уваги мова і культура тих, хто навчається.

Якщо підручник з української мови відповідно до вимог сучасної методики навчання покликаний моделювати спілкування мовою, що вивчається, то найпростішою „молекулою” такого спілкування є мовленнєва ситуація. Щоб визначити, у чому полягає її специфіка, порівняємо ситуації спілкування двох типів: 1) співрозмовники одномовні; 2) співрозмовники різномовні.

І в першому, і в другому випадку спілкування буде ситуативно обумовлене, тобто воно буде відбуватися за наявності необхідних компонентів, які утворюють комунікативну ситуацію. Такими компонентами є: 1) відправник і отримувач інформації; 2) тема (предмет комунікації); 3) канал зв'язку (усне мовлення, лист, телефонна розмова тощо); 4) мова спілкування; 5) соціальні характеристики учасників спілкування (вік, стать, професія, національність тощо); 6) індивідуальні особливі «прикмети» (паралінгвістичні і кінетичні характеристики, тобто особливості голосу, міміки, жестів, вимови тощо) співрозмовників; 7) обстановка (місце, час, умови спілкування); 8) мотив (усвідомлення необхідності вивчення мови); 9) цілі і функції спілкування (отримання інформації, вираження емоційного стану, вплив на поведінку співрозмовника тощо).

Якщо розглядати описані вище складові комунікативної ситуації стосовно діалогу між співрозмовниками-іноземцями, які належать до різних національних культур, то виявляється, що всі компоненти мовленнєвої ситуації набувають певних додаткових характеристик.

1. Відправник і отримувач інформації – представники різних народів, і відповідно володіють неоднаковим набором психологічних і соціальних характеристик, зумовлених їх належністю до тієї чи іншої етнокультурної спільноти.

2. Тема або предмет комунікації – можуть бути різноманітними, проте є теми, які характерні переважно для вказаного типу діалогу. Наприклад, розмова на тему „Мова спілкування” (оцінка мовлення іноземця, з’ясування труднощів у вивченні мови, ставлення до неї тощо) є зазвичай початковою фазою спілкування між іноземцями, якщо вони щойно познайомилися, і виконує контактостановлювальну функцію.

Типовою темою для діалогу між співрозмовниками-іноземцями є з’ясування значень безеквівалентних слів, а також слів, які мають еквівалент в іншій культурі, але з тих чи інших причин невідомі іноземцеві.

3. Канали зв’язку також будуть мати свою специфіку в процесі міжкультурної комунікації. Так, правила оформлення ділової кореспонденції не однакові в різних країнах.

4. Мова спілкування. Однією з основних особливостей мови спілкування в певному діалозі є інтерферентний вплив рідної мови одного зі співрозмовників (того, для кого мова спілкування – іноземна).

5. Соціальні характеристики учасників спілкування (вік, стать, професія тощо) теж накладають відбиток на мовлення співрозмовників, які належать до різних культур. Специфічні соціально обумовлені фонові знання співрозмовників впливають як на зміст бесіди, так і на її мовне оформлення.

6. Індивідуальні „прикмети” мовця також мають специфіку прояву в аналізованому типі діалогу. Наприклад, вимова українського звука [p] українцем і англійцем буде мати різне фонетичне забарвлення: українець буде „тяжіти” до правильного українського [p], а звук, вимовлений англійцем, – до англійського звука [p].

7. Обстановка, в якій відбувається спілкування, певною мірою обмежує вербальну і невербальну поведінку іноземця. Він зазвичай сам обмежує себе у спілкуванні через низку причин: недостатнє знання іноземної мови і правил поведінки, відсутність інтересу до країни, особисті смаки, симпатії.

8. Мотив. Основним мотивом, що лежить в основі мовленнєвих дій іноземця, який вивчає українську мову, є бажання дізнатися щось нове для себе – значення слів, висловів, інтерпретацію того чи іншого явища дійсності, факту, події.

9. Цілі і функції спілкування. У міжкультурній комунікації мова спілкування виконує всі функції, притаманні мові взагалі. Однак спостереження за мовленнєвою поведінкою іноземців засвідчили, що основними функціями української мови є функція встановлення контакту, отримання інформації і впливу на поведінку співрозмовника.

Добір матеріалів для такого підручника відбувається в декілька етапів:

Перший етап – створення тематико-ситуативної моделі мовленнєвої поведінки соціальної групи носіїв мови, що вивчається, яка відповідає контингенту іноземних студентів, яким адресовано підручник. Такою соціальною групою можуть бути школярі, студенти, спортсмени, туристи, науковці, інженери. У моделі наводять типові ситуації з життя тієї чи іншої соціальної групи, а також теми, які виникають у певній ситуації спілкування. Модель організується за ієрархічним принципом і може бути представлена списком, лінійно або у вигляді дерева залежностей. За основу беруть календарну одиницю, в якій фіксують події, найбільш важливі для певної соціальної групи.

Другий етап – заповнення моделі мовленнєвими матеріалом, записування реального діалогічного мовлення.

Діалоги між представниками різних національних культур можуть бути двох типів: збалансований діалог, тобто діалог, в якому обидва співрозмовники беруть однакову участь: кількість запитань і відповідей, а також довжина реплік розподіляється рівномірно, співрозмовники обмінюються інформацією приблизно однакового обсягу; незбалансований діалог, у якому один співрозмовник є джерелом інформації, а інший її споживачем, один запитує, інший відповідає (діалоги-інтерв'ю).

Третій етап – опрацювання зібраного матеріалу і написання уроків підручника. Опрацювання матеріалу включає переклади діалогів з рідної мови на українську, складання списку безеквівалентної і фонові лексики, її аналіз, дослідження потенційних джерел лінгвістичної і лінгвокраїнознавчої інтерференції.

З наведеного вище можна зробити такі висновки:

Проблема вивчення міжкультурної комунікації становить не тільки загальнонауковий інтерес, але й має прикладне, методичне значення. Відповідно до комунікативного підходу до навчання підручник з української мови для іноземців має відображати особливості міжкультурної комунікації. Підручник, побудований з урахуванням цих вимог, є фрагментом спілкування між двома народами і покликаний виробити, незважаючи на лінгвокультурні відмінності, „комунікативну спільність”. Породження реплік в діалозі відбувається з урахуванням реакції співрозмовника і піддається постійній корекції для досягнення комунікативної мети.

У такому підручнику поряд з текстами монологічного характеру діалог між представниками різних національних культур охоплює всі компоненти уроку. Персонажі національно орієнтованого підручника максимально наближені до реальних носіїв двох культур, їхня вербальна і невербальна поведінка відповідає дійсності.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2004. – 344 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология /Л. С. Выготский. — М. : Педагогика-Пресс, 1996. — 536 с.
3. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука / П. Я. Гальперин . — М.; Воронеж : МПСИ, 2003. – 479 с.
4. Кузьмин А. В. Миграция: проблемы межкультурной коммуникации / А. В. Кузьмин. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2006. – 215 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.; М.; Нижний Новгород; Воронеж : Питер, 2008. – 705 с.

TEXTBOOK ON UKRAINIAN AS A MODEL OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Oksana Tepla, Viktoriya Khomich

The methodical aspects of creation of the nationally oriented textbook on Ukrainian for foreigners are considered.

Key words: intercultural communication, speech behavior, communication textbook.

**УЧЕБНИК УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК МОДЕЛЬ
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ**

Оксана Теплая, Виктория Хомич

Рассмотрены методические аспекты создания национально ориентированного учебника по украинскому языку для иностранцев.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, речевое поведение, коммуникативный учебник.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2011
Прийнята до друку 2.04.2011